МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ДІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (правовий аспект)

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2020

УДК 347.63/64:316.3-053.2/5
Д 49

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 11 від 25 червня 2020 року)

Рецензенти: ***Н. М. Пархоменко***, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, вчений секретар Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України;
Т. О. Дідич, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Д 49 **Діти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства (правовий аспект)** : монографія / за ред. Б. І. Андрусишина, В. Ю. Стеценко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 234 с.

Колективна монографія складається із чотирьох розділів, в яких розглянуто загальні питання правового статусу дітей в умовах глобалізації та інформатизації суспільства, обґрунтовано кримінально- та адміністративно-правові аспекти захисту дитини, визначено цивільні та соціальні аспекти захисту прав дитини та ефективність норм, що регулюють працю неповнолітніх.

Монографія є оригінальним, самостійним науковим дослідженням, в якому її автори продемонстрували належні дослідницькі якості, вміння виявляти і аргументовано розкривати недосліджені проблеми, визначати їх ключові моменти, давати на них відповіді на належному аналітичному та науковому рівнях. Викладені питання про нормотворчу діяльність у сучасній державі, яка має здійснюватися із врахуванням викликів глобалізації та своєчасно реагувати на зміни у суспільних відносинах шляхом прийняття норм права, які будуть не лише захищати права дітей, а й спонукати суб'єктів правовідносин до правомірної поведінки. Адже діти повинні розглядатися як повноцінні носії прав, як активні суб'єкти у плануванні, наданні та оцінці соціальних послуг, з особливою увагою до їх віку, розвитку та індивідуальних обставин. Водночас зроблено висновок щодо ролі держави, яка зобов'язана створювати ефективні гарантії реалізації прав дітей в умовах збройного конфлікту, здійснювати соціальні функції, особливо у галузі охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, створити ефективний механізм захисту прав і свобод дитини, що постраждали внаслідок збройного конфлікту. Також в монографії приділено увагу реалізації пробаційної програми із залученням фахівців державних органів та громадських організації, яка підвищить ефективність соціальної адаптації засуджених неповнолітніх осіб та знизить рівень їх рецидивної злочинності, що позитивно вплине на безпеку й добробут суспільства. У монографії акцентується увага на питаннях булінгу (цькування), питаннях прав дитини у сфері охорони здоров'я тощо.

Видання включає результати досліджень колективу кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова. Робота розрахована на працівників органів правопорядку, науковців, викладачів, аспірантів та студентів юридичних навчальних закладів і широкого кола осіб, яких цікавлять сучасні проблеми аналізу правового статусу дітей в умовах глобалізації та інформатизації суспільства.

УДК 347.63/64:316.3-053.2/5

ISBN 978-966-931-244-0

© Колектив авторів, 2020
© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ І

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Морозова О. О., Морозова В. О.

Глобалізація як об'єктивна реальність сучасного світу 8

Гавронська Т. В.

Формування інформаційної системи в період глобалізації та вплив цих процесів на дітей (правовий аспект) 35

Опольська Н. М.

Захист прав і свобод дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів 59

Андрусишин Б. І.

Проблеми забезпечення прав дитини в Україні та їх реалізація 68

РОЗДІЛ ІІ

КРИМІНАЛЬНО- ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДИТИНИ

Жмур Ю. М.

Деякі проблемні питання щодо особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх 84

Степаненко (Сілкова) А. О.

Особливості реалізації пробаційних програм для неповнолітніх 110

Опольська Н. М.

Булінг: юридичний склад адміністративного проступку 120

РОЗДІЛ ІІІ

ЦИВІЛЬНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Дубчак Л. С.

Дитина як учасник сімейних відносин 133

Стеценко В. Ю.

Права дитини у сфері охорони здоров'я..... 152

Губань Р. В.

Право дитини на соціально-гуманітарну освіту
в контексті миробудівництва 170

РОЗДІЛ IV

ТРУДОПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЙОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Купіна Л. Ф...... 200

Права дитини у сфері охорони здоров'я

Стеценко В. Ю.

Реалії сьогодення засвідчують особливу актуальність проблематики забезпечення та захисту прав людини. За великим рахунком, це базове призначення держави. Саме з такого розуміння природи публічно-правового обов'язку держави витікає людиноцентризм, який необхідно розуміти як систему координат, за якої людина, її права та свободи, забезпечення, захист і гарантування її прав визначають спрямованість дій держави.

Ще більш важливим у контексті вищевказаного видається аналіз проблематики забезпечення та захисту прав дитини загалом і у царині охорони здоров'я зокрема. Те, що діти є нашим майбутнім, повинно бути не лише дороговказом, але і визначати конкретний алгоритм дій суб'єктів владних повноважень, у повноваження яких входить створення, реалізація, забезпечення і гарантування прав дитини у медичній сфері.

Вивчення прав людини та їх закріплення на законодавчому рівні має давнє коріння. Але, «що ж стосується виокремлення прав дитини в особливу сферу людської пізнавальної та громадської діяльності, то пройшло більше трьох століть, поки вона не стала предметом пильного аналізу і подальшого осмислення. Надзвичайною подією, яка спонукала ентузіастів, зокрема жінок, на цей крок, стала перша світова війна. Переживши потрясіння від усвідомлення можливих жахливих наслідків бійні в планетних масштабах, Союз порятунку дітей укупі з Лігою жінок в 1923 році розробляє і пропонує до розгляду на Асамблеї Ліги Націй першу Декларацію прав дитини. З часом цей документ, що складався з 5 пунктів про основи добробуту дитини, отримав назву Женевської декларації, бо вона була підписана в 1924 році в Женеві на 5-й

Асамблеї Ліги Націй, куди були запрошені держави, які керуються принципами згаданої міжнародної організації» [1, с. 4].

Таким чином, Женевська декларація – це перший міжнародний акт, в якому були зроблені спроби сформулювати ідею про особливе ставлення до дітей, турботу про них та охорону саме їх прав і інтересів. «Проте незважаючи на значимість цієї події, остаточно система захисту прав дитини, як складової частини захисту прав людини, склалася значно пізніше – тільки після проголошення Організацією Об'єднаних Націй принципу поваги прав людини» [2, с. 14].

Після прийняття в 1948 році Загальної декларації прав людини, 20 листопада 1959 року Генеральна Асамблея ООН приймає резолюцію 1386 (XIV) – Декларацію прав дитини, яка складається з преамбули та десяті принципів.

Відповідно до юридичної енциклопедії, декларація – це міжнародний документ про основні принципи з тих або інших питань [3, с. 24].

У контексті міжнародного права такі документи як декларації міжнародних організацій відносяться до так званого «soft law» і з формально-юридичної точки зору не є тим жорстким правом, яке зобов'язує державу діяти в певний спосіб. Разом з тим, Декларація визнається універсальним і ефективним механізмом та інструментом захисту прав дитини в світовому масштабі [4].

В контексті теми дослідження цікавим є четвертий принцип Декларації: «Дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, зокрема належний допологовий і післяпологовий догляд. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування [5].

Наступним кроком в справі закріплення прав і свобод дитини було прийняття 20 листопада 1989 року Конвенції про права дитини, яка була ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 року. «Конвенція про права дитини – самий універсальний документ про захист прав неповнолітніх. Головна

мета Конвенції – максимальний захист інтересів дитини. Її положення зводяться, по суті справи, до чотирьох вимог, які повинні забезпечити права дитини: виживання, розвиток, захист та забезпечення активної участі у житті суспільства» [2, с. 16].

На відміну від Декларації прав дитини дана Конвенція, після її ратифікації, є частиною національного законодавства України і має обов'язкову силу. В преамбулі до Конвенції зазначено, що «Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу, …

беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей, …

беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження", … погодились про нижченаведене…» [6].

Дуже важливою є стаття 1 Конвенції, яка закріплює положення, відвідного до якого, дитиною вважається кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Акцентуємо увагу на особливій значущості питань забезпечення прав дитини у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності. У сенсі вищевказаного для реалізації прав дітей у сфері охорони здоров'я важливі:

- пункт 3 статті 3, де держави-учасниці зобов'язуються забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду;
- пункт 1, 2 статті 6, де держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя та повинні забезпечити у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини;
- стаття 24, відповідно до пункту 1, 2 якої держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я. Для повного здійснення цього права держави-учасниці, зокрема, повинні вжити заходи щодо:
  a) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
  b) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;
  c) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;
  d) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я

у допологовий і післяпологовий періоди;

e) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

f) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї;

- пункт 3, 4 статті 24 - держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей та зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються;
- стаття 25, де держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину [6].

З метою реалізації положень Конвенції про права дитини приймаються загальнодержавні програми. Зупинимося на двох із них.

Перша, це Загальнодержавна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року, затверджена Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI [7].

Пункт перший цієї Програми прямо присвячений сфері охорони здоров'я та формуванню здорового способу життя дітей.

Метою програми в сфері охорони здоров'я проголошені: створення умов для народження здорової дитини, збереження

здоров’я кожної дитини протягом усього періоду дитинства, забезпечення доступу до високоякісних медичних послуг.

В той час, як до основних завдань віднесені забезпечення рівного доступу всіх жінок незалежно від місця проживання та соціального статусу до високоякісних медичних послуг, що надаються вагітним, створення умов для безпечних пологів, для чого було заплановано:

- знизити до 2010 року рівень мертвонародженості на 20 відсотків;
- збільшити до 2010 року питому вагу нормальних пологів до 70 відсотків порівняно з 2007 роком;
- забезпечити до 2010 року народження не менш як 90 відсотків дітей у закладах охорони здоров’я, що відповідають статусу “Лікарня, доброзичлива до дитини”;
- створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку дитини, збереження її здоров’я та життя, для чого:
- сприяти досягненню до 2015 року рівня виключно грудного вигодовування не менш як 60 відсотків дітей віком до шести місяців;
- знизити до 2016 року на дві третини рівень смертності дітей віком до п’яти років порівняно з 1990 роком;
- забезпечити фахове консультування у пологових будинках батьків, у яких народилися діти з вродженими вадами розвитку;
- підвищення якості та розширення обсягу медичних послуг, що надаються неповнолітнім дітям, для чого знизити до 2010 року рівень смертності неповнолітніх дітей на 10 відсотків;
- забезпечення заходів, спрямованих на лікування дитячих патологій, які на сьогодні не лікуються в Україні, визначення дієвого механізму відповідного лікування дітей у медичних закладах інших країн.

Метою програми у сфері оздоровлення проголошені реалізація права кожної дитини на оздоровлення та відпочинок шляхом запровадження комплексу спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення стану здоров'я дітей, організацію їх змістовного відпочинку. Основне завдання – збереження, розвиток та ефективне використання мережі відповідних дитячих оздоровчих закладів, для чого: забезпечити до 2010 року оздоровлення в дитячих оздоровчих закладах не менш як 50 відсотків, до 2016 року – не менш як 70 відсотків дітей шкільного віку тощо [7].

Заслуговує на увагу План заходів з виконання у 2016 році Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року, затверджений Розпорядженням КМУ від 23 серпня 2016 року № 590-р, який передбачає такі заходи, як:

- проведення акції з інформування населення про переваги виключно грудного вигодовування;
- продовження роботи із створення та забезпечення функціонування мережі центрів (відділень, кабінетів) медико-соціальної допомоги дітям та молоді "Клініка, дружня до молоді";
- впровадження в роботу дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів здоров'язберігаючих технологій "Навчання у русі" для профілактики порушень постави, зору, органів травлення дітей та залучення батьків до формування здорового способу життя в родині;
- проведення у засобах масової інформації всеукраїнської інформаційної кампанії, спрямованої на формування громадської думки щодо наслідків наркотичної залежності та неприйнятності будь-яких форм розповсюдження наркотиків [8].

Таким чином, заходи, які передбачені цим Планом дуже важливі і необхідні для розвитку здорової дитини. Але, на жаль,

практично всі завдання “Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року не були виконані, а заходи, які планувалось провести, не повною мірою були реалізовані в життя.

Станом на 2017 рік, загальна картина стану речей у сфері охорони здоров’я та реалізації прав дітей в цьому напрямку виглядала приблизно так: «Показники смертності та захворюваності дітей зростають. Причинами такого явища є зниження рівня матеріального та соціального забезпечення населення, передусім сімей з дітьми, зниження рівня та якості освіти молодих батьків, недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів охорони здоров’я, зниження показників охоплення щепленнями, у тому числі через брак або відсутність вакцин та анатоксинів, недотримання санітарного законодавства під час організації харчування у навчальних закладах.

Спостерігається поширення шкідливих звичок у підлітковому віці: вживання наркотиків, алкоголю, психотропних речовин. За даними опитувань, 76 відсотків підлітків мають досвід вживання слабоалкогольних напоїв, 15 відсотків - почали вживати алкоголь в 11 років.

Залишаються актуальними проблеми дітей з інвалідністю, зокрема щодо облаштування для них безбар’єрного простору у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, забезпечення повноцінного життя, інтеграції у суспільство та соціальної адаптації, забезпечення медичною допомогою, у тому числі пільговим забезпеченням медикаментами і медичними виробами, комплексною медико-соціальною реабілітацією та паліативною допомогою» [9].

2 березня того ж року Комітет міністрів Ради Європи, членом якого є Україна, прийняв Стратегію з прав дитини на 2016–2021 роки. Цей документ встановлює пріоритети Ради Європи в сфері забезпечення прав дитини на зазначені роки. Стратегія Ради Європи визначає п’ять пріоритетних напрямків для гарантії прав дитини:

1. Рівні можливості для всіх дітей.
2. Участь дітей у житті суспільства.
3. Життя, вільне від насильства.
4. Система правосуддя, сприятлива для дітей.
5. Права дітей в світі цифрових технологій [10].

Таким чином, серед пріоритетних напрямків, які забезпечують та гарантують права дитини, на жаль, сфера охорони здоров'я не вказана. В самому ж тексті Стратегії Ради Європи права дітей у сфері охорони опосередковано вказані в пункті 28: «проблема дитячої бідності і соціальної ізоляції може бути ефективно вирішена за допомогою системи захисту дітей, яка буде об'єднувати профілактичні заходи, заходи з підтримки сім'ї, дошкільної освіти, соціального обслуговування, освіти та житлової політики. Тому країни-члени будуть слідувати і виконувати рекомендації Комітету Міністрів з питань забезпечення сприятливих для дітей соціальних служб, медичних служб, забезпечення доступу молоді з неблагополучних районів до соціальних прав, а також дотримуватись рекомендацій Конгресу місцевих і регіональних влад Європи з питань соціальної реінтеграції дітей, які живуть або працюють на вулиці. Вони можуть також брати до уваги рекомендації Європейської комісії, зазначені в документі «Внесок в дітей: розірвати порочне коло помилок" і роботи комісії з інтегрованим механізмам захисту дітей. З метою забезпечення прав дитини найкращим чином по відношенню до всіх заходів, які зачіпають права дитини, державам - членам також буде надана підтримка в питаннях впровадження та підвищення якості і ефективності оцінки впливу на дітей» [10].

На базі Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016–2021) Кабінет Міністрів України 5 квітня 2017 року схвалив Концепцію Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року. «Процес входження України в Європейський Союз передбачає імплементацію європейських стандартів і підходів до

забезпечення прав дітей, основні напрями яких визначено Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016–2021)» – вказано в тексті Концепції [11].

Середі пріоритетів, які мають відношення до сфери охорони здоров'я, Концепції Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" названі:

1. Створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини, а саме:
   - розроблення та затвердження мінімальних стандартів благополуччя та безпеки дитини;
   - забезпечення дитини якісною медичною допомогою від народження, у тому числі запровадження програм профілактики захворювань;
   - удосконалення превентивних заходів, спрямованих на формування здорового способу життя підростаючого покоління;
2. Запровадження раннього виявлення, своєчасної та ефективної медичної та соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

В той час, як до очікуваних результатів Кабінет Міністрів відносить:

- забезпечення доступності дітям всіх видів якісної медичної допомоги починаючи з народження;
- забезпечення не менш як на 95 відсотків імунізацію дітей першого року життя [11].

З метою реалізації положень Концепції Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року була прийнята Державна соціальна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453 [12].

Положення Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на

період до 2021 року в більшості своїй повторюють положення Концепції Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року, а передбачені завдання та заходи багато в чому схожі з завданнями та заходами попередньої Загальнодержавної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року.

На жаль, вимушені констатувати, що за великим рахунком це все, що держава зобов’язується зробити для поліпшення ситуації з реалізацією прав дітей у сфері охорони здоров’я.

Стосовно виключно національного законодавства, яке стосується прав дітей у сфері охорони здоров’я, треба, безумовно, вказати Конституцію України, що закріплює наступні положення: людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3); кожна людина має невід’ємне право на життя і на захист свого життя та здоров’я (ст. 27); кожна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам (ст. 28); кожен має право на охорону здоров’я, медичну допомогу (ст. 49). Ці положення повною мірою поширюються і на дітей.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, яка закріплює право дитини на життя та здоров’я: «Кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров’я.

Держава гарантує дитині право на охорону здоров’я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров’я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя» [13].

Сімейним кодексом України передбачені наступні положення, які напряму стосуються здоров’я дитини:

- п. 4 статті 49 – вагітній дружині мають бути створені у сім’ї умови для збереження її здоров’я та народження

здорової дитини;

- п. 2 статті 150 – батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
- п. 1 статті 249 – опікун, піклувальник зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти [14].

Цивільний кодекс України також закріплює:

- право на охорону здоров'я (ст. 283);
- право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285). Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я;
- право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286) . Фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я , факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні;
- права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я (ст. 287). Фізична особа, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я, має право на допуск до неї інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката [15].

На нашу думку, дуже важливими з позицій правової регламентації прав дитини у сфері охорони здоров'я є так звана «Медична конституція України», роль якої відіграють Основи законодавства України про охорону здоров'я, де (ст. 6) закріплене право на охорону здоров'я, що передбачає:

а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;

б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;

в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає;

г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку;

д) кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я;

е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;

є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я;

ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я;

и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я;

і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;

ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я;

й) можливість проведення незалежної медичної експертизи;

к) право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду тощо.

Відповідно до ст. 8 Основ законодавства України про охорону здоров'я держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист. Кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги. Держава гарантує безоплатне надання медичної допомоги у державних та

комунальних закладах охорони здоров'я за епідемічними показаннями. Держава також гарантує безоплатне проведення медико-соціальної експертизи, судово-медичної та судово-психіатричної експертизи, патологоанатомічних розтинів та пов'язаних з ними досліджень у порядку, встановленому законодавством [16].

Крім вищезазначених нормативних актів, існує ще багато інших спеціальних законів та підзаконних нормативних актів, які також стосуються сфери охорони здоров'я. Це Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 р., який закріплює державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг з медичного обслуговування (медичних послуг) та лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій. Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» від 14 листопада 2017 р., що визначає правові, економічні та організаційні засади і напрями регулювання розвитку охорони здоров'я у сільській місцевості для забезпечення гарантій рівного доступу громадян до якісного та ефективного медичного обслуговування [17, с. 357].

Слід вказати низку спеціальних законів, які присвячені правовому регулюванню окремих напрямів охорони здоров'я, зокрема: «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р., «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 р., «Про лікарські засоби» від 04 квітня 1996 р., «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р., «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р., «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 р., «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р. тощо.

Таким чином, як бачимо, на сьогодні в країні склалася

потужна нормативна база, яка закріплює та забезпечує реалізацію прав людини взагалі та дитини зокрема у сфері охорони здоров'я. Але, разом з тим, існує і багато ще не вирішених проблем. Так, діючі нормативно-правові акти не передбачають процедур, механізму, котрі б враховували особливості реалізації дітьми своїх прав у сфері охорони здоров'я. Крім того, існує багато прогалин, а іноді суперечностей в положеннях чинного законодавства, норми якого визначають права та можливості дитини у сфері медицини.

Наприклад, відповідно до п. 1 статті 285 Цивільного кодексу України право на інформацію про стан свого здоров'я має повнолітня дієздатна особа «повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я» [15]. Теж саме закріплене і в Основах законодавства України про охорону здоров'я (п. 1 статті 39): пацієнт, який досяг повноліття, має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я» [16]. Тобто, право на інформацію щодо стану свого здоров'я, в тому числі право на ознайомлення з медичною документацією має тільки особа, яка досягла 18 річного віку.

В той же час, як п. 3 ст. 284 Цивільного кодексу України прямо зазначає, що «надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою», так і п. 1 ст. стаття 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я опосередковано стверджує, що «згода інформованого в пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта), а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників». Тим самим вказані норми закріплюють, що право на надання згоди на медичне втручання мають фізичні особи, починаючи з 14 років.

Тому, з нашої точки зору, залишається незрозумілим, яким чином, фізична особа з 14 до 18 років може надавати згоду на

медичне втручання, не маючи права на інформацію щодо стану свого здоров'я та права на ознайомлення з медичною документацією.

Крім того, ті ж самі п. 4 ст. 284 ЦК України та п. 4 ст. 43 Основ законодавства про охороно здоров'я закріплюють право повнолітній дієздатної фізичної особи, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, відмовитися від лікування. Тобто, дитина з 14 до 18 років має право надавати згоду на медичне втручання, але при цьому фактично позбавлена права відмовитися від лікування.

Відповідно до п. 2 ст. 284 ЦК України фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років і яка звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Але ж в жодному нормативно-правовому акті не прописано механізм реалізації цих прав. «Наразі діючі нормативно-правові акти не передбачають чітких процедур щодо особливостей реалізації підлітками (дітьми 10-18 років) своїх прав у сфері охорони здоров'я. Водночас підлітки потребують особливої уваги, що відрізняється від уваги до менших дітей і дорослих, адже вони проходять критичний перехідний період життя, який супроводжується бурхливим темпом росту, фізичними і психологічними змінами» [18].

Тому, для вдосконалення порядку реалізації прав неповнолітніх у сфері охорони здоров'я та підвищення уваги держави до дітей віком від 10 до 18 років Міністерство охорони здоров'я України 20 листопада 2018 року запропонувало проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації прав підлітків у сфері охорони здоров'я». Відповідно до цього законопроекту:

- в законодавстві України з'явиться термін «підліток» - держава визнає особливий статус дітей у віці від 10 до 18 років;
- неповнолітні зможуть укладати правочини щодо реалізації права на охорону здоров'я, зокрема, самостійно обирати лікарів, що надають первинну допомогу, і підписувати з ними декларації;

- неповнолітні зможуть самостійно звертатися за наданням медичних послуг, у тому числі, до приватних клінік;
- з 16 років підлітки матимуть право на таємницю про стан свого здоров'я: батьки матимуть право на доступ до медичної інформації лише за згодою підлітків;
- будуть визначені основні засади соціального становлення підлітків;
- з'явиться можливість для формування та реалізації державної політики щодо підлітків;
- з'явиться можливість для формування статистичних даних щодо підлітків, зокрема стану їхнього здоров'я [18].

Як видається, безумовно, зазначений законопроект має деякі спірні питання, але це все ж таки крок вперед, який дозволяє почати вирішувати проблеми прав дітей у сфері охорони здоров'я.

Наведені приклади – це тільки незначна частина тих питань, які потребують свого невідкладного вирішення. Існує дуже багато напрямів медичної діяльності, в яких практично неможлива ефективна реалізація прав дітей в силу неналежного правового регулювання сфери охорони здоров'я. Посилює проблему, в тому числі, відсутність єдиного нормативно-правового акту, базового документу, «який зможе комплексно врегулювати усі аспекти охорони здоров'я, зокрема надання медичної допомоги. На відміну від поточного законодавства, кодифікація впорядкує значну частину чинного законодавства, як правило, його змінюючи, доповнюючи і перетворюючи» [19, с. 92]. При цьому, на наше переконання, створення Медичного кодексу України надасть можливість прибрати суперечності та неузгодженість окремих законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Діти – це те, що є головним в нашому житті, це те, що визначає майбутнє будь-якої країни. Тому, наскільки гармонічно морально, духовно, фізично вони розвиваються і, наскільки вони захищеними себе відчуватимуть, залежить розвиток держави, здоров'я її нації та її процвітання.

Джерела:

1. Смагина Л. И. Права ребенка: Теория и методика. Мн. : Белорусская наука, 2001. 156 с.
2. Козлова Т. В. Первое право ребенка. Право на жизнь и здоровое развитие (организационно-правовые и медико-социальные аспекты): Методическое пособие. Самара, 2003. 44 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2: Д – Й., 1999. 744 с.
4. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v10_2323-15#n2
5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
6. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-17#Text
8. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2016-%D1%80#Text
9. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80
10. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID= 09000016805c1d08
11. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80
12. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF
13. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14
14. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
15. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
16. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12
17. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018, 446 с.
18. https://www.kmu.gov.ua/news/prava-pidlitkiv-u-sferi-ohoroni-zdorovya-moz-ukrayini-iniciyuye-vazhlivi-zmini
19. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.

Наукове видання

ДІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (правовий аспект)

Монографія

За редакцією:
доктора історичних наук, професора
Б. І. Андрусишина;
доктора юридичних наук, професора
В. Ю. Стеценко

Технічний редактор – *Т. С. Меркулова*
Макетування – *Т. М. Ветраченко*

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Підписано до друку *21 липня* 2020 р.
Формат 60х84/16. Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 14,62. Об.-вид. арк. 11,1.
Наклад 300 прим. Зам № 054
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002 (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (044) 239-30-26